



**La transició digital
de la joventut.
Noves orientacions
per a la intervenció
educativa en joves**

**ARIADNA SANTOS ANDREU
MÒNICA FIGUERAS MAZ
ARIADNA FERNÁNDEZ PLANELLS**



Ariadna Santos Andreu

És graduada en Comunicació Audiovisual per la Universitat Pompeu Fabra i màster en Joventut i Societat per la Universitat de Girona. A l'actualitat, és investigadora predoctoral al Grup de Recerca en Joventut, Societat i Comunicació (JOVIScom) del Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra. Les seves línies d'investigació es basen en la joventut, les xarxes socials, la representació del gènere en línia i els nous mitjans digitals. El darrer any ha treballat en diferents projectes de recerca sobre joventut i activismes.



Mònica Figueras Maz

És doctora en Periodisme i professora titular del Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra (UPF). Coordina a la UPF des dels seus inicis el Màster Oficial Interuniversitari en Joventut i Societat. Les seves línies d'investigació se centren en la joventut i la comunicació, l'educació mediàtica, la deontologia periodística i els estudis de gènere. Lidera i ha participat en diferents projectes competitius nacionals i internacionals relacionats amb aquestes temes. A l'actualitat, coordina el Grup de Recerca en Joventut, Societat i Comunicació (JOVIScom) de la UPF.



Ariadna Fernández-Planells

És doctora en Comunicació Pública i professora en el Departament de Comunicació Audiovisual, Documentació i Història de l'Art a la Universitat Politècnica de València. La seva àrea d'especialització és la dels nous mitjans i la joventut. Ha treballat en nombroses investigacions relacionades amb l'ús dels mitjans socials, de l'activisme i els nous hàbits informatius de la joventut. La seva recerca sempre versa al voltant de l'impacte de les TIC en diferents àmbits de la vida. En els darrers cinc anys ha participat en diferents projectes de recerca competitius finançats nacionals i internacionals. És membre de el Grup de Recerca en Joventut, Societat i Comunicació (JOVIScom) de la UPF i del grup Trademetrics de la UPV.

Resum

Les TIC segueixen plantejant un panorama en continu canvi i el jovent hi conviu i s'hi adapta de forma autònoma. En aquest capítol es reflexiona, en una primera part, sobre el paper dels educadors en una nova transició de la joventut i sobre el procés de transició digital que viu el jovent a l'espai en línia. En la segona part, a partir d'un informe propi elaborat el 2015, es revisen i s'actualitzen una sèrie de recomanacions per treballar amb joves des de l'àmbit formal i no formal.

Les TIC, tenint en compte els mesos de confinament que hem patit, reforcen la seva centralitat en el jovent. Ara és el moment de tornar a reflexionar sobre la necessitat de poder aprofitar les TIC per convertir-les en eines i recursos útils en el treball amb joves. Ja no es tracta d'educar "amb" les TIC sinó d'educar "en" i "per a" les TIC.

Paraules clau

Juventut / TIC / Transició digital / Intervenció educativa.

Resumen

Las TIC siguen planteando un panorama en continuo cambio y las personas jóvenes conviven con ellas y se adaptan de forma autónoma. En este capítulo se reflexiona, en una primera parte, sobre el papel de los educadores en una nueva transición de la juventud y sobre el proceso de transición digital que viven los y las jóvenes en el espacio online. En la segunda parte, a partir de un informe propio elaborado en el 2015, se revisan y se actualizan una serie de recomendaciones para el trabajo con jóvenes desde el ámbito formal y no formal.

Las TIC, teniendo en cuenta los meses de confinamiento que hemos vivido, refuerzan su centralidad en los jóvenes. Ahora es el momento de volver a reflexionar sobre la necesidad de poder aprovechar las TIC para convertirlas en herramientas y recursos útiles en el trabajo con jóvenes. Ya no se trata de educar "con" las TIC sinó de educar "en" y "para" las TIC.

Palabras clave

Juventud / TIC / transición digital / Intervención educativa.

1. Introducció

Aquest ha estat un any excepcional en què a causa del confinament el jovent ha passat moltes hores a casa, en família i sense contacte físic amb el grup d'iguals. No és d'estranyar, doncs, que el temps que ha dedicat a les xarxes socials i a la connexió en línia hagi augmentat considerablement. Segons dades de l'Informe anual sobre els hàbits digitals dels nens (Qustodio, 2020), la mitjana de temps en la infància i adolescència davant les xarxes socials ha augmentat un 170 % respecte de les dades de l'inici de 2019. La covid-19 ha provocat, doncs, més popularitat de les TIC encara. Deixant de banda l'increment d'ús durant el confinament, aquesta ja era una tendència a l'alça des de 2015. L'Estudi General de Mitjans l'any 2015 mostrava una penetració d'Internet del 66,7 % en tota la societat, en canvi l'any 2020 ja és del 80,4%. Si ens focalitzem amb el segment d'edat dels 14 als 34 anys, la penetració al 2015, tot i que és alta, no arribava al 92 % i, en canvi, al 2020 supera el 98%.

Durant el confinament, les TIC han estat un factor clau per a la joventut i també per a tota la societat. Han facilitat mantenir el contacte, no només entre persones, sinó també entre institucions, principalment educatives. Per aquest motiu, avui en dia, és innegable el poder de les TIC i, per això encara es fa més difícil comprendre les veus les demonitzen. Sovint es qüestiona l'ús que en fa la joventut i es posen en dubte les pedagogies que s'hi associen, quan realment el jovent no és el problema de l'equació, sinó que s'hauria de posar en dubte l'ús de les TIC que es fa en el conjunt

de la societat, incloent-hi infants i persones adultes, i tenint en compte que és un problema estructural, no exclusiu del segment jove de la població.

L'any 2016, la Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya va publicar l'informe «TIC i joves: reflexions i reptes per al treball educatiu» (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016)¹. L'estudi, que es va dur a terme durant l'any 2015, presentava un estat de la qüestió sobre les tecnologies de la informació i comunicació i joves, realitzat des d'una visió inclusiva amb l'objectiu d'orientar les intervencions de les persones vinculades en l'àmbit de la joventut i del treball amb joves. Fa cinc anys ens trobàvem en un moment en què les pantalles i els dispositius mòbils ja formaven part de la vida quotidiana del jovent i l'ús d'Internet i de la telefonia mòbil havia crescut exponencialment. Aquest context que emergia generava moltes preguntes i dubtes, sobretot per part d'institucions i professionals de la joventut. Per aquest motiu, es va creure necessari preguntar-se com afectava la incorporació de les tecnologies en la vida diària de les persones joves, quins suports preferien, per a què els utilitzaven i com i quins eren els riscos i les potencialitats de les TIC. Un cop feta la reflexió sobre aquestes qüestions, l'informe conclouïa amb una sèrie d'orientacions per a les intervencions en l'àmbit de joventut i amb un decàleg de recomanacions i bones pràctiques adreçades a professionals i educadors.

Ara que han passat cinc anys i tenint en compte que les TIC segueixen plantejant un panorama en continu procés de canvi, creiem necessari revisar i actualitzar les orientacions i

recomanacions que apareixen al text original. Si al 2015 ja apuntàvem la necessitat d'entendre la manera com aquestes tecnologies influeixen en les persones joves, ara les TIC cobren una nova dimensió, especialment després dels mesos de confinament que hem viscut. Que les persones joves dediquessin molt de temps del seu dia a dia a les TIC, fa cinc anys generava certa preocupació i dubtes entre la societat adulta, ara amb la perspectiva que ens donen les últimes recerques, hem vist com l'ús dels mitjans digitals s'ha imposat i normalitzat fins el punt que sorgeix la necessitat de poder aprofitar aquest fenomen des dels sectors adults per poder intervenir, no es tracta ja d'educar "amb" les TIC sinó d'educar "en" i "per a" les TIC.

Avui en dia podem parlar d'espais digitals que en només cinc anys han quedat envellits i d'altres espais que s'han popularitzat i consolidat. Per exemple, l'ús d'Instagram segueix augmentant en els darrers anys (IAB, 2020) i s'ha convertit en la xarxa social preferida dels i les adolescents. Segons un estudi de Quostudio (2020), un 47,7 % de joves menors d'edat utilitzen aquesta xarxa. També, la xarxa social Tik Tok va ser l'app més descarregada al 2018, però no ha estat fins aquest any que s'ha popularitzat entre el jovent i especialment entre les joves (IAB, 2020), que de mitjana passen una hora al dia a l'aplicació (Quostudio, 2020). Fins i tot, les aplicacions per lligar més utilitzades com ara Tinder o Grindr estan modificant la forma d'establir relacions personals. Tots aquests canvis no fan més que evidenciar el què ja apuntàvem fa cinc anys, que més enllà d'utilitzar les TIC

per comunicar-se, entrar en contacte i establir relacions, les interfícies i les pantalles també tenen una dimensió identitària i s'han convertit en un mitjà amb una funció expressiva molt important (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016), és a través d'aquest canal que el jovent pot decidir com es vol mostrar i definir.

Tot i l'evidència que la joventut utilitza els nous mitjans i tecnologies per socialitzar i establir relacions personals (Marcelino Mercedes, 2015; Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016), en el context concret del confinament, han permès mantenir les relacions, tot i el distanciament físic, tant a persones joves com a adultes. Dins d'aquesta gran activitat que és la comunicació a través de les xarxes socials, un estudi de Prades i Carbonell (2016) va definir les accions concretes que s'englobaven dins de la socialització a Instagram: el que més motiva el jovent a utilitzar-la, en primer lloc, és el fet de xafardejar, després publicar tot el que fan per tal que els seus seguidors ho vegin i, per últim, donar-se a conèixer i interactuar a partir de les imatges pròpies. Aquesta anàlisi està subjecte al que consideren Tortajada i Araüna (2014) en el seu estudi. Asseguren que les hores invertides en les xarxes socials, a través de les accions mencionades, provoquen l'augment de la pressió per la construcció i el manteniment de l'autoimatge i les relacions entre iguals, especialment en les joves.

Precisament, un estudi impulsat per la Universitat de València i la Fundació MAPFRE (2020) permet establir diferències de gènere en les conseqüències que poden tenir les TIC si el jovent

en fa un mal ús. Per tant, també destaquen diferències significatives de gènere en l'ús de les TIC. L'estudi revela que tant les apostes en línia com jugar a videojocs són activitats masculines i, per tant, són ells qui tenen més possibilitats de patir una addicció. En el cas del mòbil i les xarxes socials, tant ells com elles en fan un ús diari, però en canvi, són les joves qui presenten més probabilitats de patir addiccions o de tenir conductes de risc de dependència. Això s'explica perquè elles donen més importància a la identitat i a la part relacional de les xarxes i, en canvi, ells utilitzen les TIC per fer estratègia, competir i guanyar.

Tenint en compte tots aquests factors determinants que afecten l'ús de les TIC per part del jovent, creiem necessari reforçar la idea de l'acompanyament en entorns en línia no només des de les famílies o els professionals en joventut, sinó també des de l'escola i la universitat. És per això que el paper de l'educació mediàtica, que ja mencionàvem a l'informe «TIC i joves» (2016), ha d'esdevenir encara més clau en la nova normalitat. Només si des de l'educació mediàtica aconseguim interrelacionar els diferents coneixements, destreses i actituds que es troben en les TIC, podrem tenir ciutadans desenvolupats en el context mediàtic actual i capaços d'adaptar-se a canvis ràpids i entorns diferents (Arciniega i Figueras, 2019).

2. La transició digital de la joventut

Sovint tendim a englobar el jovent dins un mateix sac sense parar atenció a la diversitat i l'heterogeneïtat que forma el món juvenil. Per això,

Duarte (2000) parla del concepte de "joventuts" entès com les diverses significacions del complex entramat que sorgeix a les societats des d'un grup social que s'expressa de maneres múltiples i plurals. Així doncs, de la mateixa manera que existeix una varietat molt rica de perfils juvenils, també hi ha molts tipus de transicions juvenils, com les educatives, laborals o d'emancipament, entre d'altres. Independentment del caràcter d'aquestes, cada jove farà la seva pròpia transició, és a dir, escollirà el seu camí en funció del seu context i de la seva persona, i avui en dia, també a l'espai en línia, el jovent experimenta una transició digital i mediàtica.

Així, de la mateixa manera que joves de 14 anys no són igual que joves de 25, les identitats tampoc són les mateixes perquè les necessitats canvien amb el pas dels anys. En l'informe sobre el qual ens basem ja es posava de relleu la funció identitària de les xarxes socials i es deia que el jovent construeix part de la seva identitat a cop de clic i de compartir part de la seva esfera privada a les xarxes (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016). Així, la vivència a través de les TIC tindrà un pes rellevant en la definició d'aquestes noves identitats juvenils marcades per una empremta digital que perdurarà més enllà de la seva adolescència i joventut. Tenint en compte que el procés de creació de la identitat digital és actiu i que cadascú hi té un paper i una intencionalitat, existiran diferències visibles en les identitats digitals entre persones adolescents i joves, pel sol fet de no estar en el mateix moment vital. Per tant, tal com apunten Megías Quirós i Rodrí-

guez San Julián (2018), partim de la idea que en l'entorn digital hi ha un procés d'aprenentatge, saber estar a les xarxes requereix d'un aprenentatge personal, que en el cas del jovent coincideix amb la transició a l'etapa adulta.

Al 2015 ja apuntàvem que les persones joves tenen un gran coneixement de com funcionen els dispositius i el programari, però els resulta tan difícil com a les generacions més grans entendre com funciona l'ecosistema social (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016). Ells i elles tenen destresa tecnològica, són nadius digitals (Prensky, 2001), però nosaltres tenim l'experiència. En la majoria dels casos, aquest domini de les pantalles i de l'espai en línia es tracta d'un aprenentatge autodidacta i continuat en el temps, és per això que creiem rellevant entendre, treballar i acompanyar el jovent en aquesta transició i fer-ho en el context social en què s'insereixen les TIC.

D'altra banda, hem de ser conscients que aquest acompanyament digital, no es pot fer d'un dia per l'altre, sinó que comporta un procés de maduració, canvi i consolidació de la identitat, de la mateixa manera que passa a l'espai natural, fora de línia. La sociòloga Liliana Arroyo al seu llibre *Tu no ets la teva selfi* (2019) afirma que les persones tenim dos naixements: el primer és el físic i el segon és el virtual, el moment en què comencem a existir a la xarxa. De la mateixa manera que comencem a existir a les xarxes (en alguns casos, fins i tot, abans de néixer, amb fotografies de les ecografies que publiquen les mateixes famílies), també podem afirmar que creixem, ens

fem grans i adults "amb" i "en" les TIC. Per tant, podem concloure que a l'espai en línia, i sobretot a les xarxes socials, també hi ha un procés evolutiu, una transició que en el cas del jovent pot coincidir amb altres transicions fora de línia. Alguns dels factors que poden influir en experimentar aquest creixement són: disposar d'informació de les xarxes, canvis en els gustos i preferències personals, experiències personals o properes, nivell d'estudis o tenir un major coneixement de la societat. Així, quan parlem de transicions digitals volem posar de relleu els processos de canvis que viu el jovent en els espais en línia i corroborar la importància i la influència de les TIC en el jovent. Fins ara, aquestes transicions es fan de manera molt autònoma i poc conscient, com a professionals en joventut, a banda d'acompanyar i assessorar també hem d'identificar les necessitats existents respecte les diferents identitats en cada moment d'aquesta transició.

3. Noves orientacions per a les intervencions en joventut

Com hem vist, el panorama digital respecte al jovent, només en cinc anys, ha canviat molt i tot apunta que els canvis continuaran. Per tant, creiem que com a professionals de la joventut, des de qualsevol àmbit, ja sigui des de la recerca, la intervenció i fins i tot des de les polítiques en joventut, hem d'estar preparats i formats per afrontar tots aquests canvis en el moment en què es produeixen, fins i tot, poder anticipar-los. Malgrat les dificultats, creiem que hem d'unir esforços per tal de no trobar-nos els

canvis a sobre i fer tard, perquè qui ho pagarà és el jovent.

Per aquest motiu, fa cinc anys a l'informe «Joves i TIC» (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016) vam elaborar el següent decàleg de recomanacions pel treball amb joves. Ens agradaria recalcar que aquest llistat continua vigent, però ens trobem amb la necessitat d'ampliar les recomanacions i actualitzar-les segons el context actual. A continuació reproduïm el decàleg inicial:

1. Conèixer les eines que protagonitzen el dia a dia dels joves per entendre els significats, les potencialitats i els riscos que els i les joves han d'afrontar
2. Potenciar el coneixement crític de la identitat digital pròpia
3. Fomentar un contracte social entre joves, pares i educadors
4. Facilitar eines de detecció de possibles problemes
5. Curar continguts
6. Mostrar exemples d'èxit i fracàs d'ús de les TIC
7. Vetllar per la diversificació de consums de productes i eines tecnològiques
8. Dissenyar activitats que incloguin la capacitat multitasca del jovent alternant tasques de diversa complexitat.
9. Introduir el joc com a eina d'aprenentatge a través de les TIC
10. Educar en mitjans i, també, amb mitjans

Per tal d'actualitzar el decàleg de l'informe original «TIC i joves» per intervenir en joves utilitzant les TIC, a continuació actualitzem les deu ja

proposades amb algunes idees noves i n'afegim deu més que es desprenen del context dels últims cinc anys. També, concretem algunes idees que quedaven difuminades en les orientacions originals.

Tant les orientacions inicials com les que plantejgem aquí són orientacions pel treball amb joves en l'àmbit formal i, sobretot, en el no formal. Tot i que mestres, personal tècnic de joventut i pares i mares tenen el principal pes socialitzador, cada vegada més aquest pes es dilueix entre la gran diversitat d'agents, persones, institucions i activitats d'oci. Així, els mitjans i les tecnologies apareixen cada cop en edats més primerenques, quasi des del cotxet podem veure nadons amb un telèfon a les mans, i contribueixen també a modelar la identitat dels infants. Però és en l'adolescència i la joventut quan, deixant de banda els amics, les activitats d'educació no formal cobren més importància. Les persones joves no són conscients de la càrrega educativa que hi ha i, per tant, són més permeables als seus efectes. Aquí, agents animadors socioculturals, dinamitzadors, educadors socials o de temps lliure tenen un gran poder d'intervenció en els i les joves i l'hem de saber aprofitar constructivament (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016).

Fomentar l'activisme en línia.

En aquests últims anys hem vist com persones, especialment joves, s'unien al moviment pel clima o al moviment feminista a través de mitjans digitals. Les xarxes han propiciat aquests espais de lluita transfronterera per una mateixa causa. És el cas, per exemple, de Fridays for Future, el moviment ini-

ciat a Noruega per Greta Thunberg. És cert que, sense el carrer, aquest moviment no tindria la mateixa força, recordem les imatges de Greta amb la seva pancarta davant del Parlament de Suècia, però és l'impacte d'aquestes imatges difoses a través de les xarxes socials, que provoca l'inici del moviment a la xarxa. D'altra banda, l'espai digital facilita l'organització i la difusió dels missatges, i ho fa amb el llenguatge propi de les persones joves. També hem vist com en moments crítics com ha estat el confinament han permès adaptar l'activisme al medi en línia i així no aturar el moviment.

Aquesta capacitat d'organització i mobilització en línia, es trasllada també a moviments socials i reivindicacions més localitzades, com en el cas de les mobilitzacions postsentència a Catalunya, en què les xarxes van fer un paper protagonista, especialment Telegram. Va ser a través d'aquest espai digital que es van organitzar mobilitzacions de gent, principalment, jove.

Promoure les comunitats virtuals. Sovint s'han qualificat els mitjans socials d'individualistes on, especialment, el jovent adopta actituds narcisistes. Malgrat que "existir" a les xarxes o consumir les TIC pugui ser una activitat individual, hem de conèixer què fan les persones joves a les xarxes i perquè hi són. En moltes ocasions, les xarxes els permeten entrar en contacte amb el grup d'iguals i comunicar-se amb la seva xarxa més propera (Fernández-Planells, Masanet i Figueras, 2016). Entre d'altres, les TIC han impulsat les comunitats de fans organitzant-se i generant contingut creatiu (*#FanFiction*, *#FanArt*, etc.); comuni-

tats d'aprenentatge d'habilitats que els interessin (des d'aprendre a tocar un instrument fins a fer *twerking*); espais de debat, espais de solidaritat com els que han emergit arran del confinament on el jovent ha pogut autoorganitzar-se i fer-se costat... Així, com a professionals en joventut, creiem que generar un equilibri entre el desenvolupament de la individualitat i les experiències comunitàries fora de línia, però també en línia, és indispensable.

Apoderar en clau feminista. Creiem convenient també afegir aquest punt específicament en clau de gènere. El feminisme, arran de la primera convocatòria de vaga feminista el 2018, és una identitat estesa sobretot entre dones joves. Aquest feminisme, tant viu als carrers, entra en contradicció amb les imatges que podem trobar a les xarxes socials on dones joves se sexualitzen i es cosifiquen, aparentment per voluntat pròpia i amb una actitud d'apoderament. Aquestes joves disposen realment d'un discurs feminista potent que provoqui que aquest apoderament femení es faci expressament a través del cos? Aquí volem fer èmfasi en la mirada crítica i reflexiva que com a professionals de la joventut podem aportar, perquè si no és així, és possible que ens trobem davant una nova forma que adopta el patriarcat a les xarxes: fent que les joves interioritzin la mirada masculina, es sexualitzin i adoptin estereotips de gènere precisament per buscar l'aprovació en forma de *likes* o comentaris dels homes. Aquest debat sobre apoderament i ús del cos és un debat present entre el propi jovent que, prou sovint, emergeix a les xarxes al

voltant d'imatges de persones anònimes o *influencers*. Si sabem identificar aquesta qüestió, podem treballar per un apoderament femení i feminista.

Posar en valor les dades personals. A Internet res surt de franc per més que ho pugui semblar. Pel sol fet d'obrir-nos un perfil a qualsevol xarxa social ja cedim moltes dades personals a les grans empreses que gestionen tot aquest ecosistema. Per tant, a Internet, els usuaris som dades i quan una aplicació no ens demana res a canvi és justament perquè està fent negoci amb les nostres dades. Al 2015, ja apuntàvem que, en molts casos, les persones joves no són conscients d'aquesta transacció i exposen la seva vida privada, el seu procés de construcció d'identitat, a la xarxa de manera impulsiva i sense cap tipus de filtre ni de consciència sobre les possibles conseqüències que pot tenir en un futur no tan llunyà (cerca de feina, viralització de continguts, ciberassetjament, etc.). La necessitat d'obtenir una interacció instantània (els *likes*, els retuits o els comentaris –en positiu–) guanya qualsevol reflexió més racional. Avui en dia, bona part del jovent ja és conscient d'aquesta transacció, d'altres no, però consideren que els beneficis obtinguts per la cessió de dades personals paga la pena. No és quelcom exclusiu de les persones joves, sols cal pensar en les actituds pròpies. Com a professionals del treball amb joves hem de tenir clar aquest fet per poder informar, prevenir i educar.

Reconèixer el poder dels algoritmes. És important saber que aquestes grans empreses, quan cedim les nostres dades, posen en marxa potents algoritmes que poden modificar

fàcilment els gustos i les opinions del jovent. Un exemple el trobem a les apps per lligar, on a partir del nostre comportament a l'aplicació i totes les nostres dades personals disponibles a l'espai en línia, l'algoritme de Tinder o Grindr seleccionarà perfils concrets expressament perquè agradin a l'usuari. La periodista francesa Judith Duportail va dur a terme una investigació sobre Tinder i explica que "Tinder és com un bar ple de persones solteres, escollides expressament per a mi mentre estudien el meu comportament, llegeixen el meu diari i amb persones noves seleccionades constantment segons les meves reaccions en viu" (The Guardian, 2017). Per tant, és interessant fer la reflexió del poder que tenen aquests algoritmes sobre les nostres vides i com el que creiem que són decisions personals, a vegades, no ho són tant. Un altre cas mediàtic ha estat Cambridge Analytica que va posar de manifest la vulnerabilitat de la societat enfront la manipulació a través de les xarxes. Projectes com l'impulsat per Lina Dencik, codirectora del Data Justice Lab ofereixen estudis, dades i propostes per fer front a aquest gran repte que enfrontem com a societat.

Educar en la ciutadania digital.

Aquest és un tema que sempre es dona per fet, però és important recalcar. A vegades el respecte s'associa en el terreny físic, en el cara a cara, però ens oblidem que el món natural, fora de línia, es trasllada al món en línia a diferència que en aquest últim la realitat està mediada per una tecnologia concreta. Per això, el mateix respecte que s'adopta cara a cara, ha d'existir en els mitjans digitals, l'anoni-

mat que ens proporcionen les xarxes no ha de ser aprofitada per *haters i trolls* per atacar, vexar o denigrar persones o opinions diferents. Així, és interessant el concepte netiqueta, entès com el protocol que s'ha d'adoptar als diferents espais digitals. El problema és que, sovint, aquestes regles que regeixen aquests espais no estan escrites o es desconeixen per part del jovent i de la societat en general. Per aquest motiu, hi ha iniciatives per treballar una ciutadania digital com per exemple el *Manual de ciutadania digital per a docents i estudiants* (GoConqr, 2016) amb principis tan bàsics com demanar permís per publicar o etiquetar contingut on apareixen terceres persones i que es poden aplicar als diferents espais en línia (xarxes socials, blogs, fòrums, correu electrònic o Internet en general). S'ha d'entendre i treballar la idea que internet proporciona a tothom un espai individual on poder compartir el que vulguem, i que precisament per això s'ha de respectar i s'han d'adoptar actituds de civisme. En el cas que hi hagi opinions que no ens agradin podem bloquejar-les o silenciar-les i si hi ha opinions que se surten dels límits democràtics sempre podem recórrer a la denúncia del contingut a la mateixa xarxa.

Crear espais físics de diàleg. A vegades es pot pensar que els debats sobre els mitjans socials digitals han de ser exclusivament mediats per una tecnologia. Creiem interessant que com a professionals del treball amb joves puguem provocar i buscar aquests punts de trobada físics i constructius per tal de debatre i formar-se sobre les xarxes socials. Però quants cops hem vist joves i adults

que en una trobada física fan més cas del mòbil que no pas de la persona que tenen davant? Aquest comportament d'ignorar a algú cara a cara per prestar més atenció al mòbil és conegut com a *phubbing*, i és el què hem d'evitar quan plantegem qualsevol trobada amb joves. Aquests espais ens brinden l'oportunitat de captar l'atenció del jovent interessant-nos pels mateixos temes i fent l'esforç de comprendre'ls. A més a més, aquestes trobades no només poden ser útils en una direcció, és a dir, des de l'acompanyament i assessorament del professional als joves, sinó que en la direcció inversa també poden ser beneficiaris, ja que podem aprendre molt del jovent i també conèixer què signifiquen les xarxes per ells i elles.

Visibilitzar les múltiples identitats i els mons idealitzats. Com es pot deduir de l'ús de les xarxes socials de les persones joves, la imatge té un paper protagonista en la construcció de la identitat, actualitzen amb freqüència les imatges dels perfils per construir una imatge pròpia i així rebre un *feedback* positiu del grup d'iguals (Araüna, Tortajada i Capdevila, 2014). Segons boyd (2014) actuem d'acord amb el context per això parlem d'una identitat continuada entre l'*on* i l'*off* que adaptem segons els contextos socials i els interessos personals. Un exemple molt revelador és el repte viral #DollyPartonChallenge, una imatge que combina les diferents identitats que tenim a les xarxes, mostrant les quatre imatges de perfil que tenim a LinkedIn, Facebook, Instagram i Tinder. Les diferències són molt clares, segons el què ens ofereix cada xarxa social ens representem d'una mane-

ra o d'una altra. Aquest fet ens dona l'oportunitat de conèixer i entendre les diferents facetes de la gent jove per tal de poder-les treballar i millorar en un pla físic.

Altrament, també s'ha de considerar que les xarxes socials i sobretot Instagram són plataformes que fomenten i faciliten la creació de mons aspiracionals idealitzats (Caldeira, 2016). Per tant, ens trobem en un espai que facilita el canvi d'identitats i que les inserta en un sistema de comunicació basat en la representació, l'aparença i l'aprovació pública (Guardiola, 2018). Diferenciar entre què és realitat i què és postureig és molt complicat, tant pel jovent com pels adults, però el context ens brinda l'oportunitat de poder reflexionar amb els i les joves sobre el perquè del postureig i d'aprofundir en aquesta línia.

Enfortir l'autoestima digital. En relació amb el punt anterior, creiem necessari posar de relleu el treball de l'autoestima en entorns en línia. En un moment en què l'autoestima s'amida en *likes* i comentaris en positiu, la contínua exposició a cossos ideals (i estereotipats) i vides aparentment perfectes pot fer sentir angoixa a joves respecte el propi cos o la pròpia vida, especialment a aquelles persones que estan en el procés de construir el seu jo. De fet, hi ha estudis com #StatusOfMind impulsat per la Reial Societat Britànica de Salut Pública (RSPH) que demostren que l'exposició a aquest tipus de contingut afecta la bona salut mental. Aquest fenomen és el pretext perfecte per treure a debat temes que han existit sempre però, que anteriorment adoptaven formes diferents. No creiem que la solució sigui prohibir el

consum d'aquest contingut ni menys tenir-lo, sinó que apostem per la mediació i el reforç de l'autoestima des de l'espai fora de línia.

Treballar el FOMO. També molt vinculat amb el punt del postureig és la patologia psicològica del *Fear of Missing Out* (FOMO), la por a perdre's alguna experiència més interessant que la pròpia, tenir aquesta sensació és conseqüència de viure la nostra realitat i alhora estar enganxats a aquestes aparents vides perfectes que ens proporcionen les xarxes (Arroyo, 2019). Detectem així, dos problemes que se'n poden derivar, en primer lloc és la sensació de constant insatisfacció del jovent que pot patir aquesta afecció, aquí, la figura de l'adult i/o professional ha de dur a terme un treball amb el jovent per posar en valor la persona i alhora reforçar l'autoestima digital que buscàvem al punt anterior. En segon lloc, ens podem trobar amb joves que tinguin la necessitat d'estar sempre connectats per veure el que fan els altres o que directament tinguin por a ser oblidats (atazagorafòbia) i per això comproven constantment si els seus perfils reben interaccions en forma de *likes*, comentaris o missatges. En aquest sentit, creiem que a priori la desconexió tampoc és la solució, és a dir, prohibir o limitar l'accés a Internet o a les xarxes socials. Més aviat el que s'hauria de fer és un treball per evidenciar que tot el que es mostra a les xarxes socials és resultat d'una construcció social.

4. Conclusió

Si el 2015 hi començava a haver debats sobre la influència de les TIC

en el jovent, avui en dia, no hi ha cap dubte de la importància que aquestes cobren. La qüestió és com les podem aprofitar per convertir-les en eines i recursos útils en el treball amb joves i superar els discursos que les demostren o qüestionen.

Partim de la base que no es pot reduir la definició de bretxa digital a la línia que separa aquelles persones que tenen accés a Internet i les que no, va més enllà. La bretxa digital, sobretot en les societats on la majoria del jovent disposa d'un telèfon mòbil, ens parla de l'ús de les TIC polaritzat entre aquelles persones que les utilitzen només per l'oci i l'entreteniment i aquelles altres que les aprofiten com a eines de creació i producció (Ramos et al., 2017). Per tant, ens enfrontem a diferents desigualtats respecte les habilitats i competències del jovent en les TIC. Aquestes diferències estan estretament vinculades a les desigualtats socials que ens envolten.

Així, el paper de l'educació serà clau per reduir aquestes desigualtats. Els centres educatius hauran de liderar aquests canvis posant les TIC al centre de l'aprenentatge. Si fa cinc anys encara es plantejava la implantació de les TIC en els centres escolars, avui en dia, immersos de ple en la crisi de la covid-19, per una banda es confirma la importància de les TIC en l'educació, i per l'altra, aquesta crisi ha evidenciat la necessitat de reforçar les competències tecnològiques i digitals dels centres educatius i dels espais no formals. Per això, serà necessari consolidar l'ús de les TIC en els espais formals i no formals per poder integrar totes aquestes orientacions i també poder acompanyar en les dife-

rents transicions digitals del jovent.

Hem introduït aquí el concepte de transició digital per evidenciar el procés de maduració del jovent en els espais en línia i per posar de relleu el paper que tenen tant agents educadors, professionals de la joventut i famílies. Igual que aquests canvis es produeixen en el món fora de línia, també existeixen en els entorns digitals, podran ser més o menys evidents depenent del moment en què es trobi la persona, però requeriran sempre unes especificitats que com a professionals les hem de conèixer i facilitar també des de la presència i l'acompanyament. En definitiva, hem vist com durant aquests últims cinc anys les TIC han evolucionat i revolucionat el nostre context, així com el del jovent. Això ens planteja reptes constants que com a professionals hem de saber superar i aportar tot el que estigui a les nostres mans per poder acompanyar també en les transicions digitals del jovent.

5. Referències

- Araüna, N., Tortajada, I. i Capdevilla, A. (2014). Interacciones adolescentes en las redes sociales: el frágil manejo de la popularidad. En A. Huertas; M. Figueras (Eds.), *Audiencias juveniles y cultura digital*. Bellaterra: Institut de la Comunicació, Universitat Autònoma de Barcelona.
- Asociación para la Investigación de Medios de Comunicación. (2020). *Estudio General de Medios*. Recuperat de <http://reporting.aimc.es/index.html#/main/cockpit>

- Arciniega, M. i Figueras, M. (2019). La educació mediàtica y el uso de los recursos tecnològics en el aula en el contexto iberoamericano. *Contratexto* 32, 19-39.
- Arroyo, L. (2019). *Tu no ets la teva selfie. 9 secrets digitals que tothom viu i ningú explica*. Barcelona: Pagès editors.
- Boyd, D. (2014). *It's complicated: the social lives of networked teens*. New Haven: Yale University Press.
- Caldeira, S. (2016). Identities in Flux: An Analysis to Photographic Self-Representation on Instagram. *Observatorio*, 10(3), 135-158.
- Chóliz Montañés, M i Marcos Moliner, M. (2020). *Detecció temprana y prevenció de adicciones tecnològics en adolescentes*. Fundació MAPFRE. Universitat de València. Recuperat de https://www.fundacionmapfre.org/documentacion/publico/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1106476
- Duarte, K. (2000). ¿Juventud o Juventudes? Acerca de cómo mirar y remirar a las juventudes de nuestro continente. *Revista Última Década*, 8, 59-77.
- Duportail, J. (2017, setembre 26). I asked Tinder for my data. It sent me 800 pages of my deepest, darkest secrets. *The Guardian*. Recuperat de <https://www.theguardian.com/technology/2017/sep/26/tinder-per-sonal-data-dating-app-messages-hacked-sold>
- Fernández-Planells, A., Masanet, M.-J. i Figueras, M. (2016). *TIC i joves: reflexions i reptes per al treball educatiu*, Col·lecció Aportacions, núm. 54.
- Guardiola, I. (2018). *L'ull i la la navalla. Un assaig sobre el món com a interfície*. Barcelona: Arcàdia.
- IAB Spain Research, i Elogia. (2020). *Estudio Anual de Redes Sociales 2020*. Recuperat de <https://iabspain.es/estudio/estudio-redes-sociales-2020/>
- Marcelino Mercedes, G. V. (2015). Migración de los jóvenes españoles en redes sociales, de Tuenti a Facebook y de Facebook a Instagram. La segunda migración. *Icono* 14, 13(2), 48-72.
- Megías Quirós, I. i Rodríguez San Julián, E. (2018). Jóvenes en el mundo virtual: usos, prácticas y riesgos. Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud (FAD) y Fundación MAPFRE.
- Prades, M. i Carbonell, X. (2016). Motivaciones sociales y psicológicas para usar Instagram. *Communications Papers*, 5(9). 27-36.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- Qustodio (2020). *Annual report on children's digital habits*. Recuperat

de https://qweb.cdn.prismic.io/qweb/f5057b93-3d28-4fd2-be2e-d040b897f82d_ADR_en_Qustodi-o+2020+report.pdf

- Ramos, A. C., Mahou-Lago, X., i Bouzas-Lorenzo, R. (2017). *Social inclusion, E-Exclusion and re-directing digital development policies* [Presentació en paper]. European Conference on e-Government, ECEG, 163-169.
- Royal Society for Public Health (2017) #StatusofMind. Social media and young people's mental health and wellbeing. Recuperat de <https://www.rsph.org.uk/uploads/assets/uploaded/d125b27c-0b62-41c5-a2c0155a8887cd01.pdf>
- Santos, D. (2016). *Manual de Ciudadanía Digital para Docentes y Estudiantes*. Recuperat de <https://www.goconqr.com/es/blog/manual-de-ciudadania-digital/>
- Tortajada, I. i Araüna, N. (2014). Ser noia a l'era de les xarxes socials. *Anàlisi: Quaderns de comunicació i cultura*, 50, 117-129.

Notes

1. https://dixit.gencat.cat/es/detalls/Article/tic_joves